

ОЦІНКА ОСНОВНИХ НАПРЯМІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ МІГРАЦІЇ ПІД ВПЛИВОМ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

ESTIMATION OF MAIN DIRECTIONS OF INTELLECTUAL MIGRATION UNDER INFLUENCE OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE WORLD ECONOMY

УДК 339.9

Побоченко Л.М.к. е. н., доцент,
доцент кафедри МЕВ і бізнесу
Навчально-науковий інститут
Міжнародних відносин
Національного авіаційного університету**Троян В.В.**студент
Навчально-науковий інститут
Міжнародних відносин
Національного авіаційного університету

У статті досліджено основні напрями інтелектуальної міграції під впливом інноваційного розвитку світової економіки. Охарактеризовано центри інтелектуального тяжіння мігрантів. Досліджено частку працівників з вищою освітою серед міжнародних мігрантів. Проаналізовано наслідки міжнародної інтелектуальної міграції.

Ключові слова: інтелектуальна міграція, висококваліфіковані фахівці, іноземні працівники, центри інтелектуального тяжіння, еміграція.

В статье исследованы основные направления интеллектуальной миграции под влиянием инновационного развития мировой экономики. Охарактеризованы центры интеллектуального притяжения мигрантов. Исследована доля работников с высшим образованием среди международных

мигрантов. Проанализированы последствия международной интеллектуальной миграции.

Ключевые слова: интеллектуальная миграция, высококвалифицированные специалисты, иностранные работники, центры интеллектуального притяжения, эмиграция.

The article investigates the main directions of intellectual migration under the influence of innovative development of the world economy. The centers of intellectual attraction of migrants are described. The share of high education graduates among international migrants is researched. The consequences of international intellectual migration are analyzed.

Key words: intellectual migration, highly skilled specialists, foreign workers, centers of intellectual attraction, emigration.

Постановка проблеми. В умовах глобального розвитку світової економіки наявні ознаки переходу від індустріального виробництва до постіндустріального, від ресурсномістких технологій до наукоємних виробництв. Відповідно, пріоритети управління регіональною економікою зміщуються в бік процесів інтелектуалізації країн світу, які відкривають якісно нові можливості для ефективного використання інтелектуального потенціалу зайнятого населення, служать важливим індикатором переходу регіонів країни на інноваційний шлях розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у процес дослідження теоретичних і практичних проблем інтелектуальної міграції та явища «відпливу інтелекту» відображено у працях вітчизняних та російських науковців, а саме в роботах В. Омельченко, А. Грудзінського, В. Іонцевої, Я. Петрової, Н. Прохоренка, І. Малахи, Є. Тюрюканової, І. Ушкалової, Т. Юдіної, Л. Ледецької та Т. Наумової.

Постановка завдання. Метою статті є оцінка основних напрямів інтелектуальної міграції під впливом інноваційного розвитку світової економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі глобалізації світової економіки важливим чинником економічного, соціального і демографічного розвитку більшості країн світу стає наявність висококваліфікованих фахівців, зокрема наукових кадрів, що є важливою передумовою використання нових передових технологій, успішної адаптації наукових відкриттів і розробок до умов окремих країн, подальшої модернізації технологічної бази розвитку суспільства до вимог світового ринку.

Варто зазначити, що сучасна інноваційна діяльність все більшою мірою спирається на результати фундаментальних наукових досліджень, вимагає прискорення їх впровадження в практику, що підвищує роль «людського капіталу» в економічному і соціальному розвитку. В економіці, заснованій на знаннях, людський капітал є ключовим чинником для здатності держав підтримувати свої конкурентні переваги [5, с. 325].

Сьогодні в результаті інтелектуалізації праці в США інформатизація галузей охоплює близько 80% сукупного інтелектуального потенціалу зайнятого населення, в Японії – 88%, а отримання більшої частки економічного ефекту у вигляді ВВП (в США – 73%, в країнах ЄС – 63%, в Японії – 56%) передусім пов'язується з діяльністю сектору різноманітних інформаційних послуг [3, с. 75].

В умовах глобалізаційних процесів актуалізується процес міжнародного обміну людським капіталом. Ці тенденції ведуть до того, що конкурентоспроможність країн визначатиметься перш за все рівнем людського розвитку.

У процесі міжнародної інтелектуальної міграції відбувається концентрація вчених у центрах інтелектуального тяжіння, в яких зосереджена значна кількість науковців, тобто «наукова еліта» з усього світу [2, с. 166] (табл. 1).

Найбільшим та основним центром інтелектуального тяжіння є США, які є унікальним світовим прикладом та науково-інтелектуальною країною світу. Сьогодні у світі ефективно функціонує понад 1 200 дослідницьких університетів, з них 260 знаходяться в США (у Німеччині – 70, у Великій Британії – 73). Їх діяльність постійно досліджується та узагальнюється національними урядами, між-

Центри інтелектуального тяжіння мігрантів

№	Назва	Країна розташування	Загальна характеристика
1	Силіконова долина (Кремнієва долина)	США	Сукупність високотехнологічних компаній з великою щільністю у сфері комп'ютерних технологій, які пов'язані з розробкою і виробництвом комп'ютерів та їх складових, програмного забезпечення, пристроїв мобільного зв'язку, біотехнології тощо.
2	Кремнієвий ліс	США	Сукупність високотехнологічних компаній, які спеціалізуються на пристроях виводу інформації, а саме моніторах і принтерах з відповідними програмними продуктами.
3	«Фабрики думки»	США	Завданнями є висування в контексті забезпечення національної безпеки новаторських ідей, розробка перспективних проектів, надання експертних консультацій державно-політичним структурам і ТНК.
4	Європейська організація ядерних досліджень (ЦЕРН)	Швейцарія та Франція	Проводить дослідження в галузі фізики високих енергій.
5	Національна прискорювальна лабораторія ім. Енріко Фермі	США	Спеціалізується Фермілаб на дослідженнях в галузях фізики високих енергій та астрофізики, а також прискорювальних технологій.
6	Об'єднаний інститут ядерних досліджень (ОІЯД)	Росія	Основними напрямками досліджень є ядерна фізика, фізика елементарних частинок і конденсованого стану речовини.
7	Національне управління з повітроплавання і дослідження космічного простору	США	НАСА відповідає за громадянську космічну програму країни, а також за дослідження повітряно-космічного простору.
8	Медичний центр «Хадаса»	Ізраїль	Включає всі медичні і хірургічні спеціальності, а також є високоспеціалізованим медичним центром, відомим освоєнням нових медичних технологій.
9	Медичний центр «Шемер»	Ізраїль	Фахівці ведуть велику науково-дослідну роботу, публікуються в найавторитетніших медичних журналах світу.

Джерело: складено авторами за даними [2, с. 166]

народними організаціями та багатьма експертами у сфері вищої освіти [6].

Передові університети США та Великої Британії також є науковими центрами світового масштабу. Йдеться про такі університети, як Каліфорнійський інститут технологій, Гарвардський університет, Оксфордський університет, Стенфордський університет, Кембриджський університет, Масачусетський інститут технологій (MIT).

Отже, наука тепер більш тісно пов'язана з економічним зростанням країни та світу, ніж будь-коли раніше. Великі університети та наукові центри були скоріше відображенням багатства міст і націй, ніж безпосереднім виробником такого багатства. Сьогодні провідні дослідницькі університети функціонують як справжні центри економіки знань.

Варто зазначити, що інтелектуальна міжнародна міграція має позитивні і негативні наслідки для світу загалом, країн-експортерів, країн-імпортерів та пересічних суб'єктів-учасників міжнародного руху (табл. 2).

Розглянувши наслідки, відзначаємо, що інтелектуальна міграція є позитивним фактором формування нового глобального середовища, що сприяє розширенню режиму відтворення населення світу, забезпечує поліпшення кількісно-якіс-

них параметрів його структури, сприяє позитивній динаміці процесів народжуваності, сімейного складу, внутрішньої та зовнішньої міграції в нових інтелектуальних умовах світу [4, с. 47].

Таким чином, в основі процесу інтелектуалізації лежать знання, творчий потенціал та нестандартний підхід працівників. Спостерігаються розширення компетентностей працівника, перехід від вузької спеціалізації до «універсального» працівника, який здатний розуміти сутність проблеми, креативно мислити та опрацьовувати інформацію, змінювати технологічний процес, а також зазнають змін форми організації виробництва і праці [3, с. 73].

В умовах сьогодення частка висококваліфікованої робочої сили, яка емігрувала за кордон, в розвинених країнах близько 10%, найменша частка зафіксована в Японії, США, Іспанії та Австралії. Понад 10% висококваліфікованих працівників Швейцарії, Португалії, Австрії та Великої Британії живуть і працюють в інших країнах ОЕСР. Частка висококваліфікованих емігрантів у загальному обсязі відповідного сегменту становить понад 20%, а саме для Люксембургу ця цифра дорівнює 22,2%, Ірландії – 24,2%, Нової Зеландії – 24,2% [1, с. 68].

Наслідки міжнародної інтелектуальної міграції

Суб'єкт міжнародного руху	Наслідки	
	Позитивні	Негативні
Світ	«Мінімізація кордонів» для можливостей інтелектуальної міграції, а саме новий інноваційний потенціал для наукових досліджень, розвитку системи знань; розширення міжнародної кооперації праці; урізноманітнення форм спеціалізації, глобалізація міждержавних зв'язків; поява «глобальних діаспор».	Відсутність механізму світового контролю за дисбалансом видів та форм міжнародного руху людських ресурсів; дискримінація трудових мігрантів за гендерною, расовою, мовною ознаками; створення неконтрольованих центрів тяжіння робочої сили; дисбаланс на міжнародному ринку праці.
Країна-експортер людських ресурсів	Отримання інноваційних можливостей та інтелектуальних інвестицій; обмін досвідом; підвищення рівня інтелектуалізації національної економіки; створення нових форм кооперації праці; реекспорт капіталу трудових мігрантів; зменшення рівня безробіття.	Зростання масовості міграції, тимчасова або повна втрата висококваліфікованих працівників, «відтік мізків», що створює також підґрунтя для зниження рівня інтелектуалізації економіки; скорочення інтелектуального потенціалу країни; несприятливі демографічні обставини.
Країна-імпортер людських ресурсів	Зростання капіталонадходжень до економіки країни за рахунок витрат інтелектуальних мігрантів; гармонізація ринку праці за рахунок нових людських ресурсів; раціоналізація перерозподілу робочої сили; підвищення інтелектуального рівня країни; ефект від економії на підготовці фахівців.	Посилення конкуренції на ринку робочої сили, зниження реальної заробітної плати громадян країни за одночасного скорочення купівельної спроможності; диспропорції у попиту та пропозиції на ринку праці; проблеми адаптації працівників до місцевих умов праці та життя; негативні явища у соціальній сфері країни.
Людина, яка здійснює міжнародний рух	Інтелектуалізація людського потенціалу та ресурсу, отримання можливостей для подальшого власного розвитку; покращення психоемоційного та фізичного стану людини, отримання економічної вигоди та інноваційних можливостей; освоєння новітніх можливостей та засобів організації праці; підвищення продуктивності праці.	Бажання отримати більший заробіток, але внаслідок високої інтенсивності праці виникає втома, з'являються хвороби, відчуваються негативний вплив клімату на організм людини, ностальгія за батьківщиною, часткова втрата комунікації з рідними, негативний вплив від зміни ритму життя та звичного розпорядку дня; наявність мовного бар'єра.

Джерело: складено авторами за даними [4, с. 47]

В більшості країн міжнародна міграція має значний вплив на зростання висококваліфікованих кадрів, які використовує економіка [9] (рис. 1).

У багатьох розвинених країнах частка працівників із вищою освітою серед трудових мігрантів вища, ніж серед місцевого населення. Позитивне

сальдо міграції висококваліфікованих фахівців дуже велике у США (8,2 млн.), а також у Канаді, Австралії, Франції та Німеччині [10].

Частка іноземних працівників у загальному сегменті висококваліфікованої робочої сили дуже велика (перевищує 20%) в Австралії, Люксембурзі, Швейцарії, Канаді та Новій Зеландії. Особливо помітною є ця відмінність у Мексиці, Ірландії, Новій Зеландії, Угорщині. Відповідно, якщо замінити іммігрантів місцевими кваліфікованими працівниками, то витрати на освіту в таких країнах мають суттєво зрости.

Отримуючи підготовлених мігрантів, країни-реципієнти заощаджують на підготовці місцевих працівників високої кваліфікації. Однак суто економічні масштаби такої економії невеликі [9] (рис. 2).

Якщо проаналізувати економію держави на імміграції висококваліфікованих праців-

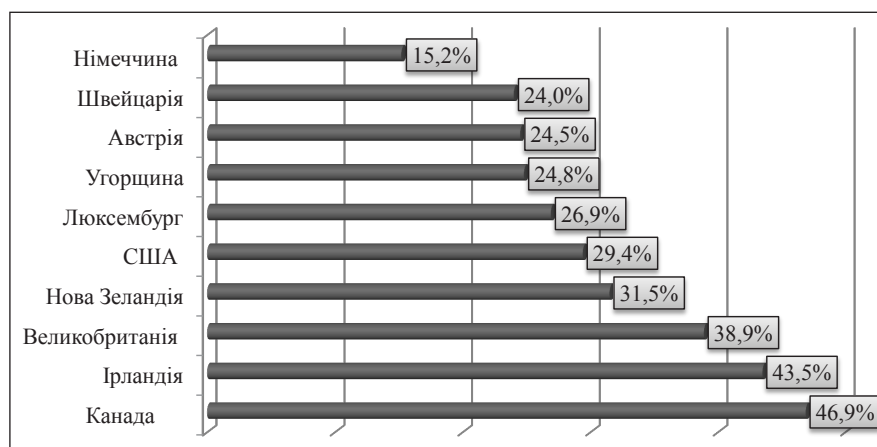

Рис. 1. Частка працівників з вищою освітою серед міжнародних мігрантів у 2016 році, %

Джерело: побудовано авторами за даними [9]

ників, можна дійти висновку, що позитивний ефект є незначним. Лише щодо Ірландії та Нової Зеландії він перевищує 1% ВВП. Тому логічно, що основним мотивом стимулювання імміграції висококваліфікованої робочої сили для країн-реципієнтів є не прямий позитивний ефект на заощадженні витрат на її підготовку, а непрямий, який виявляється у збільшенні інтелектуального потенціалу і, як наслідок, загальної ефективності економіки.

Особливістю сучасного етапу глобалізації інтелектуального розвитку є те, що до чотирьох свобод руху (капіталу, робочої сили, товарів і послуг) додається «п'ята свобода» – свобода руху знань. Зняття віртуальних, хоча і відчутних кордонів між історично різними освітніми системами потребує введення чіткої і зрозумілої для всіх учасників процесу системи дипломів, прозорості присудження наукових ступенів, еквівалентності кваліфікацій тощо [4, с. 45].

Виділяють такі види інтелектуальної міграції:

- освітня;
- наукова;
- технологічна (IT-галузь).

Згідно з даними Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) кількість студентів, які навчаються у ВНЗ за межами країни свого громадянства, зростає з 1,3 млн. у 1990 році до майже 4,3 млн. в 2010 році, що становить майже 6% зростання на рік. Цей показник перевищує загальносвітові темпи зростання вищої освіти. У 2016 році близько 5 млн. студентів навчалось за межами країни свого громадянства [7].

Сьогодні освітня міграція набирає високих темпів. Основними країнами, куди їдуть навчатися іноземні студенти, є високорозвинені країни світу, які демонструють розвинену кон'юнктуру національних економік, домінування в структурі економіки інноваційного потенціалу, послуг та обслуговування [7] (табл. 3).

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, у XXI столітті наукові знання і людський капітал стають головною рушійною силою економічного зростання, а основою його безперервного розвитку є вища освіта, особливо елітні дослідницькі університети. Останніми роками зростає частка країн, що розвиваються, а також країн із середнім рівнем доходів, які все частіше впевнено займають ніші виробництва інноваційних продуктів. Це стало можливим завдяки економічній глобалізації та зростаючій мобільності

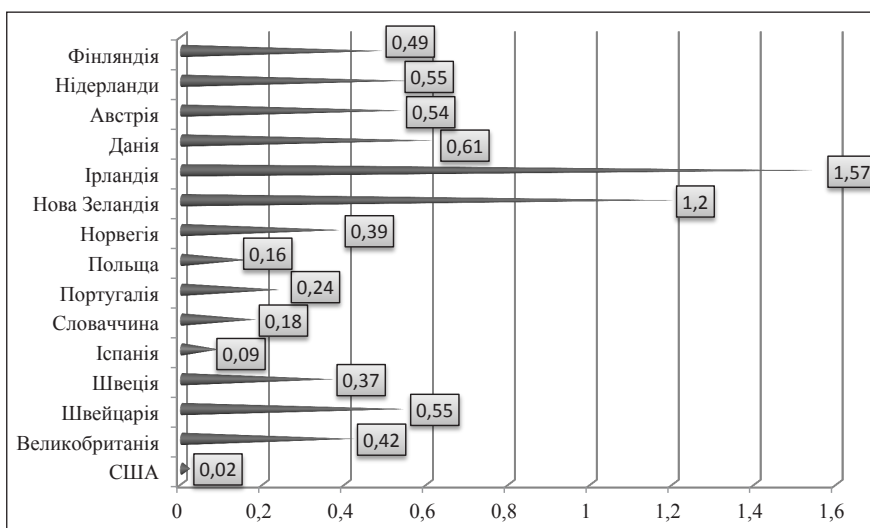

Рис. 2. Економія державних витрат на підготовку висококваліфікованої робочої сили в країнах-реципієнтах, %

Джерело: побудовано авторами [9]

Таблиця 3

Топ-10 країн світу, куди/з яких їдуть навчатися студенти

№	Країни, куди їдуть навчатися студенти	Студентів від загальної кількості мобільних студентів, %	З яких країн їдуть навчатися студенти	Кількість студентів, тис. ос.
1	США	18	Китай	694 000
2	Велика Британія	11	Індія	189 500
3	Франція	7	Корейська Республіка	123 700
4	Австралія	6	Німеччина	117 600
5	Німеччина	5	Саудівська Аравія	62 500
6	Росія	4	Франція	62 400
7	Японія	4	США	58 100
8	Канада	3	Малайзія	55 600
9	Китай	2	В'єтнам	53 800
10	Італія	2	Іран	51 600

Джерело: складено авторами за даними [7]

знань, технологій, студентів, учених і висококваліфікованих професіоналів.

«Відтік мізків», про який говорили як про загрозу, обернувся стрімким зростанням успішних випадків циркуляції мізків, збагачуючи всі сторони, залучені у цей процес. І студенти, і вчені використовують у країнах прибуття отримані знання, а також зв'язки і мережеві спільноти, знання особливостей і культур країн походження для створення нових індустрій та здійснюють внесок в розвиток і зростання «економіки знань».

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Мойсей В. Основні чинники міжнародної міграції трудових ресурсів в умовах глобалізаційних змін / В. Мойсей // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. – 2014. – Вип. 3 (55). – С. 66–77.
2. Присяжнюк Ю. Еміграція інтелектуальної особистості в умовах глобальної кризи / Ю. Присяжнюк // Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини. – 2015. – № 38. – С. 167–174.
3. Самойленко А. Теоретико-методологічні аспекти інтелектуалізації міжнародного руху людських ресурсів у глобальній економіці / А. Самойленко // Вісник ДУ. – 2014. – № 10/2. – Т. 22. – С. 72–79.
4. Сардак С. Розвиток міжнародного руху людських ресурсів у глобальному суспільстві / С. Сардак, А. Самойленко // Економічний простір. – 2015. – № 66. – С. 42–50.
5. Міжнародні економічні відносини : [навч. посібник] / [С.В. Сіденко, О.М. Іваницька, О.В. Кузнецов] ; за ред. С.В. Сіденко. – К. : НАУ, 2015. – 468 с.
6. Офіційний сайт Світового банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.worldbank.org>.
7. Офіційний сайт Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.oecd.org>.
8. The Global Competitiveness Report 2016–2017 World Economic Forum [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www3.weforum.org>.
9. The Human Capital Report 2016 World Economic Forum [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://reports.weforum.org/human-capital-report-2016>.
10. World Migration Report 2016 // International Organization for Migration 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://publications.iom>.

REFERENCES:

1. Moysey V. Osnovni chynnyky mizhnarodnoyi mihratsiyi trudovykh resursiv v umovakh hlobalizatsiynykh zmin / V. Moysey // Visnyk Chernivets'koho torhovel'no-ekonomichnoho instytutu, 2014. – Vyp. 3 (55). – S. 66–77.
2. Prsyazhnyuk Yu. Emihratsiya intelektual'noyi osobystosti v umovakh hlobal'noyi kryzy / Yu. Prsyazhnyuk // Visnyk L'vivs'koho universytetu. Seriya: Mizhnarodni vidnosyny. – 2015. – № 38. – S. 167–174.
3. Samoilenko A. Teoretyko-metodolohichni aspekty intelektualizatsiyi mizhnarodnoho rukhu lyuds'kykh resursiv u hlobal'niy ekonomitsi / A. Samoilenko // Visnyk DU. – 2014. – № 10/2. – T. 22. – S. 72–79.
4. Sardak S. Rozvytok mizhnarodnoho rukhu lyuds'kykh resursiv u hlobal'nomu suspil'stvi / S. Sardak, A. Samoilenko // Ekonomichnyy prostir. – 2015. – № 66. – S. 42–50.
5. Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny : [navch. posibnyk] / [S. Sidenko, O. Ivanyts'ka, O. Kuznetsov] ; za red. S. Sidenko. – K. : NAU, 2015. – 468 s.
6. Ofitsynnyy sayt Svitovoho banku [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.worldbank.org>.
7. Ofitsynnyy sayt Orhanizatsiyi ekonomichnoho spivrobotnytstva i rozvytku (OESR) [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.oecd.org>.
8. The Global Competitiveness Report 2016–2017 World Economic Forum [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www3.weforum.org>.
9. The Human Capital Report 2016 World Economic Forum [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://reports.weforum.org/human-capital-report-2016>.
10. World Migration Report 2016 // International Organization for Migration. – 2017 [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://publications.iom>.

Pobochenko L.M.

PhD in Economics,

Associate Professor of International Economic
Relations and Business Department

Educational and Research Institute of International Relations
National Aviation University

Troyan V.V.

Student

Educational and Research Institute of International Relations
National Aviation University

ESTIMATION OF MAIN DIRECTIONS OF INTELLECTUAL MIGRATION UNDER INFLUENCE OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE WORLD ECONOMY

In the process of globalization of the world economy an important factor of economic, social and demographic development of the majority of countries of the world is the availability of highly skilled specialists, in particular scientific personnel, which is an important prerequisite for the use of new advanced technologies, successful adaptation of scientific discoveries and developments to the conditions of individual countries, further modernization of technological development base society to the demands of the world market.

It should be noted that modern innovative activity is increasingly based on the results of fundamental research, requires acceleration of their implementation in practice, which increases the role of “human capital” in economic and social development. In a knowledge-based economy, human capital is a key factor in the ability of states to maintain their competitive edge.

Today, as a result of the intellectualization of work in the United States, industry informatization covers about 80% of the total intellectual potential of the employed population, in Japan it is 88%, and a larger share of the economic effect in the form of GDP (73% in the US, 63% in the EU, Japan – 56%), which is primarily connected with the activity of the sector of various information services.

Thus, in the 21st century, scientific knowledge and human capital are becoming the driving force behind economic growth, and the basis for its continued development is higher education, especially elite research universities. In recent years, the share of developing countries as well as middle-income countries has grown, which are increasingly confident in niche production of innovative products. This has become possible thanks to economic globalization and the increasing mobility of knowledge, technology, students, academics and highly skilled professionals.

“Brain outflow”, which was talked about as a threat, has turned into a rapid increase in successful cases of brain circulation, enriching all the parties involved in this process. Both students and scholars use knowledge gained in the countries of arrival, as well as networking and communication communities, knowledge of the features and cultures of countries of origin to create new industries and contribute to the development and growth of the “knowledge economy”.